

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร
รายงานสภาพการใช้ที่ดิน และการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน
จังหวัดอุดรธานี พ.ศ. 2554

จังหวัดอุดรธานีถือได้ว่าเป็นจังหวัดที่เป็นจุดรวมการลงทุนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน เนื่องจากมีเส้นทางคมนาคมที่สะดวกและเป็นศูนย์กลางทั้งทางบกและทางอากาศ ได้แก่ ถนน ทางหลวง ทางรถไฟ และท่าอากาศยานนานาชาติ รวมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกรองรับนักลงทุน ตลอดจนมีความเข้มแข็งของภาคเอกชน ซึ่งมีการร่วมมือของหอการค้าร่วมกับสภาอุตสาหกรรมจังหวัด รวมทั้งได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ และกลุ่มประเทศเศรษฐกิจอาเซียน นอกจากนี้จังหวัดอุดรธานียังมีศักยภาพด้านการเกษตรสูง เนื่องจากมีปริมาณน้ำฝนที่อยู่ในระดับปานกลางถึงค่อนข้างมากเมื่อเทียบกับจังหวัดที่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้วยกัน ทำให้สามารถปลูกพืชที่สำคัญ ๆ ได้หลายชนิด เช่น อ้อยโรงงาน มันสำปะหลัง ข้าว และยางพารา จึงมีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่รองรับผลผลิตทางการเกษตรอยู่หลายแห่ง จึงควรกำหนดนโยบายและแผนยุทธศาสตร์ต่างๆ รองรับการพัฒนาอย่างรวดเร็วของจังหวัด และทันกับการแข่งขันทางการตลาดทั้งภายใน และภายนอก โดยต้องสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม ดังนั้นข้อมูลสภาพการใช้ที่ดินที่เป็นปัจจุบันจึงถือได้ว่าเป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญ กรมพัฒนาที่ดินจึงนำการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศภูมิศาสตร์ เข้ามาช่วยในการจัดทำฐานข้อมูลสภาพการใช้ที่ดินจังหวัดอุดรธานี ร่วมกับการสำรวจภาคสนาม ซึ่งได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่ 1 ตุลาคม 2553 – 30 กันยายน 2554 ผลการดำเนินการดังนี้

1. สภาพการใช้ที่ดินจังหวัดอุดรธานี ปี พ.ศ. 2554 ซึ่งเนื้อที่รวมทั้งสิ้น 7,331,439 ไร่ พบว่ามีการใช้ที่ดินจำแนกตามประเภท มีรายละเอียดดังนี้

1) พื้นที่เกษตรกรรม เป็นประเภทการใช้ที่ดินที่มีเนื้อที่มากที่สุด คือ 5,063,421 ไร่ หรือร้อยละ 69.07 ของเนื้อที่จังหวัด พืชเศรษฐกิจที่สำคัญได้แก่ นาข้าว 2,613,610 ไร่ อ้อย 907,003 ไร่ ยางพารา 579,337 ไร่ และมันสำปะหลัง 530,662 ไร่ เป็นต้น

2) พื้นที่ป่าไม้ มีเนื้อที่รวม 1,026,835 ไร่ หรือร้อยละ 14.01 ของเนื้อที่จังหวัด โดยพื้นที่ป่าผลัดใบสมบูรณ์ มีเนื้อที่มากที่สุด 596,699 ไร่ รองลงมาได้แก่ ป่าผลัดใบรอสภาพฟื้นฟู มีเนื้อที่ 356,831 ไร่ และป่าดิบสมบูรณ์ 54,268 ไร่ ตามลำดับ

3) พื้นที่เบ็ดเตล็ดมีเนื้อที่รวม 567,754 ไร่ หรือร้อยละ 7.73 ของเนื้อที่จังหวัด ส่วนใหญ่เป็นไม้ละเมาะ 299,981 ไร่ และพื้นที่ลุ่ม 138,090 ไร่ ตามลำดับ

4) พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง มีเนื้อที่รวม 421,090 ไร่ หรือร้อยละ 5.74 ของเนื้อที่จังหวัด พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่หมู่บ้าน 253,707 ไร่ รองลงมาได้แก่ พื้นที่สถานที่ราชการและสถาบันต่างๆ มีเนื้อที่ 94,387 ไร่ เป็นต้น

5) พื้นที่แหล่งน้ำ มีเนื้อที่รวม 252,339 ไร่ หรือร้อยละ 3.45 ของเนื้อที่จังหวัด ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่อ่างเก็บน้ำ 88,014 ไร่ รองลงมาได้แก่ หนอง บึง มีเนื้อที่ทั้งหมด 75,864 ไร่ และแม่น้ำ ลำคลอง 48,489 ไร่ เป็นต้น

2. การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจังหวัดอุดรธานี ระหว่างปี พ.ศ. 2550 และ ปี พ.ศ. 2554 ที่สำคัญได้แก่

1) พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง มีเนื้อที่เพิ่มขึ้น 11,369 ไร่ เนื่องมาจากการขยายตัวของชุมชน เป็นสถานที่ราชการและสถาบันต่าง ๆ ได้แก่ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี ศูนย์สามพร้าว วัดโพธิ์ชัยศรี วัดเวฬุวนาราม โรงงานอุตสาหกรรม ได้แก่ บริษัทบางกอกโซลาร์เพาเวอร์ มิตรชุบิชิไฟโซอุดรธานี วัสดุก่อสร้าง โรงน้ำแข็ง และสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ได้แก่ ห้างสรรพสินค้าคาร์ฟู ตั้งกิ่งชุมชนเปอร์สโตร และรีสอร์ทต่าง ๆ

2) พื้นที่เกษตรกรรม มีเนื้อที่เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2550 รวม 160,134 ไร่ เมื่อพิจารณาเป็นรายพืชที่สำคัญ จะพบว่าพื้นที่ปลูกไม้ยืนต้นเพิ่มขึ้นมากที่สุด 637,729 ไร่ โดยมีพื้นที่ปลูกยางพาราเพิ่มขึ้นมากที่สุด 491,680 ไร่ เปลี่ยนแปลงมาจากพื้นที่ปลูกอ้อยในปี พ.ศ. 2550 มากที่สุด 164,385 ไร่ และรองลงมาได้แก่ พื้นที่ปลูกยูคาลิปตัสเพิ่มขึ้น 139,762 ไร่ ซึ่งเปลี่ยนแปลงมาจากพื้นที่ปลูกอ้อยในปี พ.ศ. 2550 มากที่สุดเช่นกัน จำนวน 91,124 ไร่ ส่งผลให้พื้นที่พืชไร่ในภาพรวมลดลง 381,017 ไร่ ในขณะที่พื้นที่ปลูกพืชไร่ชนิดอื่น ๆ ลดลง 272,873 ไร่ ทั้งนี้เนื่องมาจากโรงงานอุตสาหกรรมยางพารา น้ำตาล แป้ง มันสำปะหลัง และโรงงานอุตสาหกรรมเยื่อกระดาษ มีความต้องการวัตถุดิบป้อนโรงงานมากขึ้น จึงส่งผลให้เกษตรกรได้รับผลตอบแทนจากผลผลิตยางพารา อ้อย มันสำปะหลัง และยูคาลิปตัส เพิ่มขึ้น ทำให้มีการขยายพื้นที่ปลูกเพิ่มขึ้น

3) พื้นที่ป่าไม้ โดยภาพรวมพื้นที่ป่าไม้ของจังหวัดอุดรธานีลดลง 117,975 ไร่ แต่เมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่า ป่าสมบูรณ์มีเนื้อที่ลดลง 20,767 ไร่ เปลี่ยนไปเป็นปลูกยางพารามากที่สุด 7,360 ไร่ ในขณะที่ป่าร่อนสภาพพื้นฟูมีพื้นที่ลดลง 97,208 ไร่ โดยเปลี่ยนแปลงไปเป็นพื้นที่ปลูกอ้อย

มากที่สุด 36,696 ไร่ ซึ่งมีสาเหตุหลักคือการเพิ่มจำนวนของประชากรในจังหวัด จึงมีความต้องการพื้นที่ทำกินเพิ่มมากขึ้น

- 4) พื้นที่แหล่งน้ำ มีเนื้อที่เพิ่มขึ้น 2,275 ไร่ เป็นอ่างเก็บน้ำ บ่อน้ำในไร่นา และคลองชลประทาน
- 5) พื้นที่อื่น ๆ มีเนื้อที่ลดลง 55,803 ไร่ โดยพบว่าเปลี่ยนแปลงไปเป็นพื้นที่ปลูกอ้อยมากที่สุด 16,444 ไร่ รองลงมาคือพื้นที่ปลูกยางพารา 15,170 ไร่ และพื้นที่ปลูกมันสำปะหลัง 13,611 ไร่ เนื่องจากประชากรต้องการขยายพื้นที่ทำกิน เพื่อเพิ่มรายได้
- 6) เมื่อพิจารณาถึงศักยภาพของดินพบว่า พื้นที่ปลูกพืชบนพื้นที่ดอน เป็นพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงชนิดพืชมากที่สุด โดยมีการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มของพืชไร่ ได้แก่ อ้อย มันสำปะหลัง และกลุ่มของไม้ยืนต้น ได้แก่ ยูคาลิปตัสมากที่สุด นอกจากนี้ยังพบว่ากลุ่มชุดดินที่ 49 เป็นกลุ่มของดินที่มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินมากที่สุด เนื่องจากคุณสมบัติของดินที่สามารถปลูกพืชได้หลากหลายชนิด

3. ข้อเสนอแนะ

- 1) การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากพืชไร่ผสม ไปเป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยวมากขึ้น โดยเฉพาะอ้อย มันสำปะหลัง และยางพารา ถึงแม้ว่าในปีการผลิต 2554 ราคาของผลผลิตอ้อย มันสำปะหลัง และยางพารา จะค่อนข้างสูง อันเนื่องมาจากขาดวัตถุดิบป้อนโรงงานอุตสาหกรรม เพราะภัยแล้ง และปัญหาศัตรูพืช แต่การเพิ่มพื้นที่ปลูกของพืชเศรษฐกิจทั้ง 3 ชนิด อาจส่งผลต่อราคาผลผลิตได้ในภายหลัง ซึ่งในปีการผลิต 2554 พบว่าราคารับซื้อผลผลิตลดลงอย่างต่อเนื่อง แม้จะมีมูลค่าไม่มากนัก รัฐบาลจึงควรมีการกำหนดนโยบายในการผลิตพืชเศรษฐกิจให้เป็นรูปธรรม เพื่อป้องกันการเกิดปัญหาราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ
- 2) พื้นที่ป่าในจังหวัดอุดรธานีลดลงอย่างต่อเนื่องในระยะเวลา 4 ปี รวมเนื้อที่ป่าที่ลดลง 117,975 ไร่ เนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของประชากร ที่ต้องการเพิ่มพื้นที่ผลิตมันสำปะหลัง อ้อย ยางพารา และยูคาลิปตัส จึงมีการบุกรุกเข้าไปทำประโยชน์ในเขตพื้นที่ป่า ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อสมดุลธรรมชาติในระยะยาวได้ ภาครัฐควรมีกฎเฝ้าระวัง และบริหารการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่เหลืออยู่ให้มีประสิทธิภาพอย่างสูงสุด รัฐบาลจึงควรมีมาตรการที่เข้มงวด เพื่อรักษาพื้นที่ป่าไม้ ที่เป็นป่าสมบูรณ์ให้คงสภาพอยู่เพื่อรักษาความสมดุลในระบบนิเวศวิทยาภายในพื้นที่
- 3) พื้นที่นาข้าวเป็นแหล่งผลิตอาหารที่สำคัญของประเทศไทย มีแนวโน้มลดลงเนื่องเปลี่ยนแปลงไปเป็นพื้นที่ปลูกพืชเศรษฐกิจที่ให้ผลตอบแทนที่มากกว่าการผลิตข้าว หรือเป็นพื้นที่ชุมชนหรือสิ่งปลูกสร้าง จึงส่งผลให้ผลผลิตข้าวลดลงอย่างต่อเนื่องสวนทางกับจำนวนประชากรที่เพิ่ม

มากขึ้น ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารของประเทศได้ในอนาคต รัฐบาลจึงควรมีการติดตามการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถกำหนดนโยบายสำหรับป้องกันและแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต

4) การศึกษาครั้งนี้ หน่วยงานต่าง ๆ สามารถนำข้อมูลไปพิจารณาเพื่อกำหนดแนวทางนโยบายการใช้ประโยชน์ที่ดินให้มีประสิทธิภาพ และสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืนต่อไป